

Učiteljski poziv i odgajanje: razmatranje iz perspektive filozofije odgoja

Golubović, Aleksandra

Source / Izvornik: **Odgojno-obrazovne teme, 2018, 1, 141 - 162**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:929959>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Učiteljski poziv i odgajanje: razmatranje iz perspektive filozofije odgoja

Aleksandra GOLUBOVIĆ
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
agolub@ffri.hr

U ovom radu raspravljat ćemo o mogućnostima, izazovima i poteškoćama vezanima uz odgoj djece sa stajališta filozofije odgoja, a s kojima se svakodnevno susreću današnji učitelji i nastavnici. Učiteljski poziv izuzetno je bitan iz više razloga, a jedan od najvažnijih tiče se njihove uloge u odgoju djece s obzirom na to da učitelji imaju izravan i potencijalno iznimno velik utjecaj na krajnji rezultat izgradnje osobnosti u djece i mladih, odnosno osoba u cjelini. Prepoznali su to i mnogi filozofi, od antike do naših dana, koji su i u središtu ovog rada, a bavili su se tumačenjem odgojnih utjecaja i različitih odgojnih nastojanja i praksi. Stoga u radu želimo istaknuti i barem kratko analizirati neke od ključnih filozofskih pozicija važnih za izgradnju cjelovite, samostalne i zrele osobe, odnosno želimo ukazati na zadaće koje učitelji imaju svakodnevno pred sobom u nastojanju da djeci omoguće odrastanje i dosezanje samostalnosti. U radu ćemo izložiti odgojne pozicije koje su zastupali Platon, J. J. Rousseau i J. Dewey – tri najznačajnija velikana filozofije odgoja.

Ključne riječi: učitelji; odgajanje; filozofi odgoja; Platon; J. J. Rousseau; J. Dewey

1. Uvod

Odgaj je jedan od ključnih elemenata za izgradnju osobnosti.¹ Ostvaruje se postupno i treba vremena da se vide konkretni rezultati. Naime, dijete postaje odgojeno biće tek kada prijeđe dugačak put koji vodi do ostvarenja njegove osobnosti i gdje on na najautentičniji način može potvrditi svoju odgojenost. Obrazovanje i odgoj (intelektualni i moralni odgoj) osnovne su i ujedno bitne sastavnice za izgradnju osobnosti (Golubović, 2010). U tom kontekstu upravo se učiteljski poziv pokazuje kao iznimno važna karika u oblikovanju osobnosti djece i mladih (njihova intelekta i moralnosti). Osnovna škola, odnosno učiteljice i učitelji, izravno nastavljaju zadaću koju su započeli roditelji, a koja se sastoji u pomaganju djeci da usvoje sva znanja, vještine i kompetencije primjerene uzrastu od prvog do četvrtog razreda. Roditelji, a tu mislimo primarno na majke, ali danas sve više i očevi, naučili su, i to neprestano nastavljaju činiti, svoju djecu svemu što znaju, što se u prvom redu odnosi se na praktične ili tzv. životne lekcije.

O tome svjedoči i povijest filozofije, odnosno svi oni filozofi koji su odgojno djelovali na djecu i mlade te su već u počecima antičkog doba bili svjesni važnosti odgoja i obrazovanja za život čovjeka. Među prvima možemo spomenuti sofiste koji su isticali važnost uloge odgoja i obrazovanja za vođenje dobrog i uspješnog života (više u Golubović, 2010). Oni se nisu sustavno bavili pojedinačnim odgojnim temama ni problemima, ali su skrenuli pažnju na činjenicu da se dobar i uspješan život ne može ostvariti ako nedostaju jednako tako dobar odgoj i obrazovanje. Sofisti su podučavali djecu i mlade obilazeći gradove i nudeći svoje instrukcije iz temeljnih predmeta (ili onoga što bi i danas ubrojili u temeljna znanja i temelje pismenosti). Pored toga razvili su prilično dobre tehnike kojima su podučavali svoje učenike. Jedna od njih je metoda argumentacije. Obično se odvijala kroz raspravu između dvoje sudionika čija se mišljenja i stavovi suprotstavljaju.

¹ Mnoge osobe ostavile su neizbrisiv trag na živote djece i mladih i neizmjereno pomogle u njihovu nastojanju da postanu odrasli, zreli, samostalni, sposobni i zadovoljni ljudi (a tu osobita uloga pripada učiteljima i nastavnicima). Neki od učitelja i nastavnika, kao i poznati filozofi odgoja, ostavili su najupečatljivije tragove i uvelike utjecali upravo na odgojni aspekt.

Obje strane argumentirale su u prilog određene teze, a nakon pomnog analiziranja, promišljanja i suprotstavljanja argumenata, pokušale su doći do zajedničkog zaključka. Koristili su se i tehnikama uvjeravanja pomoću kojih su svoje učenike podučavali načinu na koji mogu pobijediti u raspravi koristeći se slabijim (umjesto jačim) argumentom. Potvrđivanje i uspjeh u javnom životu glavni je razlog zbog kojeg su učili i prakticirali vrline te usvajali nove spoznaje i znanja. Uvidjeli su da jedino učenjem i razvojem čovjek postaje ono što treba postati – ispunjen i uspješan čovjek koji je upravo zahvaljujući odgoju i obrazovanju usavršio svoju osobnost. S tom se tezom, vjerujemo, i danas možemo složiti.

Vremena se sve brže mijenjaju, djeca nisu ista, iz generacije u generaciju događaju se mnoge promjene na planu društva, kulture, škole, tehnologije, sve većih i učestalijih civilizacijskih i tehnoloških iskoraka, viđenja života i vrijednosti i sl. i zato nije lako ići u korak s vremenom te svakome pružiti baš ona znanja, vještine i kompetencije koje su mu potrebne za uspješan život. Stoga se pitamo kako nam u tome mogu pomoći filozofi koji su živjeli u antičko doba, potom oni u novovjekovlju, pa čak i oni suvremenoga doba, kada se život toliko brzo mijenja. Odgovore ćemo dobiti u nastavku rada.

2. Platon

Filozof koji je možda ostavio najpostojaniji trag u mnogim filozofskim raspravama, analizama i interpretacijama svakako je Platon. On je obilježio antičku, ali i cjelokupnu filozofsku misao, od antike do naših dana. On je prema mnogim suvremenim autorima filozof koji je otvorio praktički sva važna i nezaobilazna pitanja, teme i probleme koji su obilježili živote ljudi svih vremena. Bavio se svim glavnim filozofskim disciplinama: filozofijom politike, antropologijom, etikom, epistemologijom, ontologijom, kozmologijom, pa čak i pitanjima iz područja religije. Mnogi autori bi se zasigurno složili s Whiteheadom kada kaže da sve što je nastalo nakon Platona, u filozofskom pogledu predstavlja samo bilješke ili, današnjim rječnikom rečeno, nadogradnju na njegovu filozofiju.

Platona se smatra utemeljiteljem filozofije politike. Upravo u tim okvirima treba sagledavati i njegove stavove vezane uz odgoj

(filozofiju odgoja, ako govorimo o disciplini koja se bavi deskriptivnim i normativnim aspektom odgoja, dakle proučavanjem odgojnih pojava, zatim pravila, principa i normi koji trebaju prevladavati u odgoju). Platon je bio prvi od velikih filozofa koji je uvidio iznimno značenje načela i ustrojstva politike za život zajednice. Prvo i najvažnije pitanje koje Platon postavlja u tom kontekstu je kako osigurati sreću zajednice, odnosno tadašnjeg *polis*a. Želi doći do odgovora na pitanje kako se može postići čudoredna dobrobit, odnosno sreća za sve (više u Platon, 2001).² Odgovor nalazimo u terminima dobro ustrojene države, što podrazumijeva stav da država treba biti izvrsno organizirana i funkcionirajuća organska cjelina u kojoj svaki dio (odnosno čovjek) obavlja onu funkciju koja mu je po prirodi dodijeljena, a dodatno će biti usavršena putem školovanja. U toj državi vlada pravednost, a to u Platonovoj interpretaciji nije ništa drugo nego pravedna raspodjela poslova shodno odgovarajućim sposobnostima (Platon, 2001).³ Svaki građanin treba raditi ono za što je najtalentiraniji i za što se u skladu s postojećim talentima dodatno educira. Bitno je još spomenuti da Platon zastupa organicističko shvaćanje zajednice prema kojoj svaki čovjek treba ostvariti svoju točno određenu društvenu ulogu.

Platonovo zasigurno najpoznatije djelo je *Država* u kojoj veliki dio posvećuje, pored ostalih rasprava, i raspravi o odgoju (više u Platon, 2001; Bošnjak, 1982; Cioffi i dr., 1992; Abbagnano, 1996).⁴ Iznimnu ulogu u njegovoj zamisli odgoja imaju vrline prema kojima su raspoređene i funkcije u državi (više u Bošnjak, 1982). Mudrost je vrlina koja se nalazi na vrhu hijerarhije vrlina i ona odlikuje ljude koji vode državu, dakle državnike, odnosno filozofe. Dušu Platon također dijeli s obzirom na vrline (Skupina autora, 2007; Skupina autora, 2001; Bošnjak, 1982; Cioffi i dr., 1992; Abbagnano, 1996). Najviši dio duše je umni jer omogućuje mudrost. Ispod državnika nalaze se

² Platon je također zagovarao tzv. društvenu predodređenost prema kojoj čovjek već kad se rodi ima točno određenu ulogu koju u životu treba ispuniti / ostvariti..

³ U čitavoj prvoj knjizi *Države* Platon pokušava definirati pojam pravednosti, da bi svoje shvaćanje pravednosti iznio kasnije, uglavnom u četvrtoj knjizi. Pravednost nije lako definirati, a osim toga, mi ćemo se ovdje referirati isključivo na ono značenje koje je povezano s filozofijom odgoja.

⁴ U Platonovoj *Državi* nalazimo sažetak svih rasprava vezanih uz praktički sve discipline kojima se on bavio.

vojnici koje odlikuje vrlina hrabrosti. U vojnika je najaktivniji srčani ili voljni dio duše, koji kada je dobro ustrojen, omogućava vrlinu hrabrosti. Na dnu se društvene hijerarhije u Platonovoj državi nalaze proizvođači koje odlikuje vrlina umjerenosti. U proizvođača prevladava požudni dio duše. Zbog toga oni mogu sudjelovati u vrlini tako da požudi dadu pravu mjeru, odnosno postignu vrlinu umjerenosti. Kada su sve vrline u odnosu sklada, a s njima i dijelovi duše, ostvaruje se Platonova zamisao pravednosti. Stoga svaki čovjek treba težiti tome da njegova umnost vodi preostala dva dijela duše: voljni i požudni. Nije slučajno da su upravo mudrost, hrabrost, umjerenost i pravednost četiri kardinalne vrline koje su obilježile život ljudi čitavog antičkog razdoblja. Platon je nadalje zajednicu podijelio u tri temeljna staleža ili društvena sloja, od kojih svaki ima svoju točno određenu ulogu, a sukladno tome razrađuje se i sustav preciznog i funkcionalno podešenog sustava školovanja (Skupina autora, 2007; Skupina autora, 2001; Bošnjak, 1982).

Platon je u svojim dijalozima istraživao i analizirao pojedine vrline.⁵ Tu su analize vrlina počevši od hrabrosti, preko razboritosti (mudrosti), prijateljstva i pobožnosti, a njegov je zaključak da sve vode jednom te istom cilju – ideji dobra. Ideja dobra u Platonovu svijetu ideja ima vodeću, odnosno najvažniju ulogu (više u Zovko, 2001, 28–33). U njoj se prepoznaje jedna od temeljnih zadaća školstva, a ta je da znanje ima svrhu pomagati u izgradnji čovjekove osobnosti (i dobrote, što je u skladu i sa Sokratovim razmišljanjima o odgoju). Znanje služi tome da čovjek postane bolji čovjek, da dobro djeluje, ponaša se i živi. Drugim riječima, znanje treba čovjeka osposobiti za život. U promišljanjima o vrlinama Platon se slaže sa svojim učiteljem Sokratom koji je zastupao etički intelektualizam. Znanje je vrlina, u smislu da onaj koji zna, ne griješi, a ako griješi, griješi iz neznanja. Vrlina se prema ovoj interpretaciji može naučiti (Platon je to tvrdio u dijalogu *Protagora*), no osim racionalnoga promišljanja koje je sastavni dio vrline tu je uključen i voljni aspekt koji može izazvati određene poteškoće. Naime, nije dovoljno samo znati, već treba htjeti

⁵ U pojedinim se dijalozima Platon bavio analizama te kritičkim i kreativnim promišljanjima pojedinih vrlina, u *Eutifronu* vrlinom pobožnosti, u *Protagori* općenito pitanjem može li se vrlina naučiti, u *Lahetu* vrlinom hrabrosti, u *Lisidu* o prijateljstvu, u *Harmidu* o razboritosti, a u *Državi* o pravednosti.

činiti dobro, odnosno biti motiviran za dobro.

Ako s filozofije politike i pitanja koja se bave tom domenom rasprave prijeđemo na raspravu o čovjeku kao pojedincu, onda je jedan od temeljnih izazova iz područja antropologije pronaći odgovor na pitanje kako čovjek kao jedinka može na najbolji način izgraditi vlastitu osobnost (koje sposobnosti, kvalitete, vještine i kompetencije treba ostvariti, usavršiti, nadograditi, popraviti i sl.). Dakle, kako čovjek postaje odgojeni čovjek sa svim karakteristikama koje mu omogućuju da se izdvoji od ostalih živih bića i koje ga uistinu čine posebnim među stvorenjima. Ove teme usko su povezane s filozofijom odgoja u kojoj se primarno bavimo raspravom o tome kako pomoći čovjeku, odnosno kako ga dovesti do samostalnosti, zrelosti i spremnosti da se na najprimjereniji način suoči s brigama, problemima, izazovima i poteškoćama svakodnevnog života. Drugim riječima, kako ga osposobiti za život i za sve probleme koje različite životne okolnosti i situacije sa sobom svakodnevno nose. Odgovor je – putem školovanja.

Sustav se školovanja, odnosno odgoj i obrazovanje u Platonovoj državi odvija na sljedeći način (više u Platon, 2001; Cahn, 1997; Cioffi i dr., 1992; Abbagnano, 1996; Skupina autora, 2007; Skupina autora, 2001; Bošnjak, 1982; Golubović, 2010). Najvažnije je imati na umu da djeca ne bi trebala rasti i odgajati se unutar vlastite obitelji, nego u tzv. državnim vrtićima u kojima su prepušteni ‘majkama hraniteljicama’ (dojiljama) koje su ujedno i njihove glavne odgajateljice. Vlastita obitelj bi ih previše razmazila i emotivno vezala uza se i zato se Platon zalagao da djeca odmah po rođenju budu smještena u državne vrtiće. Maloj se djeci već od dvije godine nadalje čitaju priče, basne i u toj dobi izuzetno bitno odabrati najbolje – one koje neće negativno djelovati na razinu osjetljivosti i iznimnu ranjivost dječjih duša. Platon je zagovarao ozbiljnu cenzuru kada su u pitanju mala djeca i mogući štetni utjecaji koje određeni, mahom negativni ili problematični sadržaji mogu izazvati u njihovim dušama, misleći pri tom na njihovu još uvijek vrlo krhku i nedovoljno razvijenu emotivnu crtu osobnosti. U toj najranijoj dobi treba dobro paziti na senzibilitet djece i formiranje ispravnih osjećaja koje ne bi valjalo ugrožavati nepromišljenim i neprimjerenim postupcima (i odabirom loših sadržaja koji bi bili uvršteni u vrtićke kurikule). Djecu je u toj dobi jako lako odvesti na

krivi put s obzirom na to da s lakoćom padaju pod tuđe loše utjecaje i da su još prilično dezorijentirani po pitanju vlastitih nagnuća. Od sedme godine nadalje počinje se s pravim odgojno-obrazovnim djelovanjem čiji osnovni program traje sve do osamnaeste (Platon, 2001; Cioffi i dr., 1992; Abbagnano, 1996; Bošnjak, 1982; Skupina autora, 2007, 161–163). Na prvoj se razini školovanja, koja traje od četrnaeste do šesnaeste godine, uči pjesništvo i glazba (uče se praktički sve tada postojeće umjetnosti) i pazi se da se iz školskog sustava izbace sva djela koja bi u učenika mogla proizvesti negativne osjećaje i izazvati njihovu lošu emotivnu reakciju jer je važno da učenici uvijek budu usmjeravani na dobro, što znači na vrline (da postanu umjereni, hrabri, razboriti i sl.). Tako, primjerice, neke dijelove Homerovih epova treba izbaciti iz odgojnih sadržaja jer pokazuju kako su čak i bogovi grešni i u tom pogledu slični ljudima, što nije poticajno za učenike jer ih dovodi do zaključka o grešnosti i slabosti bogova i ljudi (umjesto da ih motivira za ispravnost i jakost).⁶ Uz glazbu i umjetnost u ovoj je prvoj fazi izuzetno važna i tjelesna aktivnost (gimnastika, odnosno briga o tijelu predstavlja važan aspekt izgradnje osobnosti i prilično nalikuje današnjoj vojnoj obuci).⁷ Učenike, drugim riječima, na svakoj razini školovanja, treba usmjeravati na izvrsnost primjerenu upravo njihovoj dobi, uzrastu i mogućnostima (Skupina autora, 2007).⁸ Kako bi se to ostvarilo, Platon neprestano zagovara ozbiljnu selekciju vezanu kako uz sadržaje koji se uče tako i uz odgajatelje čija je zadaća poučavati djecu i mlade. Njegova se paternalistička briga na taj način u nekim segmentima pretvara u indoktrinaciju i manipulaciju te izlazi iz okvira onoga što bismo nazvali dobrim utjecajima na djecu. No kada je o odgoju i obrazovanju riječ, čini se da Platon

⁶ Isto vrijedi i za umjetnost za koju Platon kaže da je kopija kopije i kao takva trećerazredna stvarnost (prava stvarnost, naime nalazi se jedino u svijetu ideja, druga razina stvarnosti u osjetilnom svijetu, a treća u umjetnosti).

⁷ Glazbeni i gimnastički odgoj dobivaju i proizvođači (najniža klasa) kojima oni predstavljaju cjelokupnu naobrazbu.

⁸ U antičko doba društvo je funkcioniralo uvelike drugačije nego danas. Uloge u društvu bile su strogo podijeljene, a prava su imali samo građani. Robovi su se tako školovali samo ukoliko su imali vlasnike koji su to dopuštali i sl. Iako u doba Platona (i Aristotela) prevladava mišljenje da žene nisu ravnopravne muškarcima, Platon je smatrao da žene imaju jednako pravo na školovanje kao i muškarci (i trebaju imati više manje isti tretman kao i muškarci).

ništa nije želio prepustiti slučaju. Od šesnaeste do osamnaeste godine uči se matematika (što bi i danas, zajedno s materinskim jezikom, spadalo u osnove pismenosti). Od osamnaeste do dvadesete godine na rasporedu je vojna obuka. Vojna disciplina omogućuje usavršavanje obiju razina, i intelektualne i moralne, jer s jedne strane dovodi do jačanja fizičke spremne, a s druge služi formiranju snažnijeg karaktera (Skupina autora, 2007, 161–163). Po završetku vojne obuke mnogi se odlučuju postati vojnici, a samo manji broj učenika nastavlja dalje sa školovanjem. Daljnje je školovanje rezervirano samo za one najbolje, buduće filozofe, odnosno državnike. Od dvadesete do tridesete godine ti najbolji učenici posvećuju se formalnoj disciplini koja uključuje više razine obrazovanja, odnosno svladavanje (naj) viših intelektualnih sposobnosti vezanih uz svijet ideja koji obuhvaća ono vječno, savršeno, nepromjenjivo i nepropadljivo, dakle, bave se matematikom te eventualno fizikom i astronomijom ako se rasprave vode na posve apstraktnoj razini (Zovko, 2001, 30). Od tridesete do trideset pete godine uči se dijalektika koja ima iznimnu važnost, a označava metodu dolaska do znanja putem dijaloga, odnosno rasprava i razgovora uopće, pomoću kojih sudionici zajedno dolaze do ispravnih zaključaka i istine. Dijalektika je za Platona shvaćena i kao znanstvena metoda pomoću koje se mogu demonstrirati istine (Skupina autora, 2001, 66; vidi još Golubović, Angelovski, 2017). Ona funkcionira tako da se analiziraju pojedinačne tvrdnje ili hipoteze, zatim logičke posljedice navedenih hipoteza u slučajevima kada bi ih se afirmiralo pa zatim negiralo da bismo na koncu mogli doći do logičkog zaključka ili znanstvene hipoteze (Skupina autora, 2001, 66). Proces školovanja za one najbolje traje sve do pedesete godine u kojoj napokon mogu reći da su završili formalno obrazovanje, sakupili dragocjeno iskustvo i postali mudri te spremni za suočavanje sa svim životnim izazovima (Platon, 2001; Skupina autora, 2007, 161–163). Mudrost je najviše cijenjena vrlina koju posjeduju filozofi, odnosno oni koji upravljaju državom. Samo učeni (što podrazumijeva mnoge godine školovanja i skupljanja različitih životnih iskustva) mogu voditi državu i imaju sve potrebne sposobnosti, vještine i kompetencije da to čine vrlo uspješno i na dobrobit svijui. Najviše razine obrazovanja namijenjene su za najbolje i traju sve do pedesete godine. Najbolji, dakle državnici, su filozofi koji upravljaju državom. Znanje i iskustvo se, kao što vidimo,

najviše cijenilo u tadašnjem društvu.

Čovjek postaje čovjek u pravom smislu te riječi na način da razvije, osnaži i usavrši ono najizvornije ljudsko u sebi. Između ostalog, tu mislimo na glavnu karakteristiku koja se u ovom kontekstu uvijek ističe, a to je razum, odnosno, ljudska racionalnost. Upravo po racionalnosti čovjeka izdvajamo iz skupine ostalih živih bića. Samo je čovjek sposoban biti racionalan, djelovati racionalno i imati racionalna vjerovanja. Zato treba ustrajati na njegovoj obrazovnoj, odnosno, intelektualnoj izgradnji.

Od Platona potječe jedna od najviše citiranih definicija znanja koja glasi „znanje je istinito opravdano vjerovanje”. Naime, Platon je u svojim dijalozima puno i izuzetno angažirano raspravljao o mnogim temama bitnim za svakog čovjeka – između ostalog i o tome kako se može doći do spoznaja i znanja, koji su pouzdani izvori znanja, može li se doći do sigurnosti kada su u pitanju znanje i spoznaja i dr. Jedno od poznatih mjesta na kojima raspravlja o dolasku do istine je svakako mit o spilji (Platon, 2001; Cahn, 1997; Cioffi i dr., 1992; Abbagnano, 1996).⁹ Uobičajena forma kroz koju je izražavao svoja mišljenja i stajališta o gotovo svim temama je dijalog. Dijalog je vrsta razgovora koja, između ostalog, omogućuje razmjenu ideja te kritičkoga i kreativnoga mišljenja među sugovornicima, odnosno omogućuje dolazak do novih spoznaja i znanja. Smatrao je da je znanje čovjeku urođeno, što nas ne treba čuditi s obzirom na to da je tvrdio da postoje dva svijeta te da je ovom u kojem mi živimo uzrok i uzor, savršen, nepromjenjiv i neprolazan svijet ideja u kojem sve, pa i znanje, postoji u najvišem i najsavršenijem obliku. Samo u svijetu ideja znanje postoji u potpunom, apsolutnom, zagaraniranom i savršeno dostupnom obliku. U skladu s time, Platon tumači i egzistenciju čovjeka. Tvrdi da u savršenom svijetu ideja postoje duše koje kada se rodi smrtni čovjek, u trenutku njegova rođenja silaze iz svijeta ideja u osjetilni, naš nesavršeni svijet (koji je prolazan i propadljiv) i ulaze u tijelo konkretnoga čovjeka. U tom trenutku duša, s obzirom na to da je u svijetu ideja sve znala i kontemplirala,

⁹ U *Državi* je Platon izložio svoj poznati mit o spilji u kojem se spajaju dodatne dvije analogije u kojima tematizira znanje, a to su analogija o suncu i analogija o crti.

a sada prešla u nesavršeni svijet, sve odjednom zaboravi i čovjek se tijekom čitava života samo prisjeća onoga što je njegova duša kontemplirala u savršenom svijetu ideja. Zato Platon i kaže da se do znanja dolazi prisjećanjem (anamnezom). Teoriju o znanju kao prisjećanju Platon je detaljno izložio u svom dijalogu *Menon*. Znanje je isto što i prisjećanje, a da bi se čovjek mogao prisjetiti onoga što je njegova duša znala u savršenom svijetu ideja, treba mu pomoć, odnosno poticaj. Ključni motivatori ili poticatelji za dolazak do novih spoznaja (i znanja) su učitelji ili učiteljice koji predstavljaju nezaobilaznu pomoć u stjecanju znanja. Platon je u *Menonu* izložio poznati primjer u kojem njegov učitelj Sokrat poučava neukoga roba, navodeći ga pitanjima i potpitanjima te mu pomaže doći do konačnoga rješenja zadatka iz geometrije. Učitelji djeci pomažu da metodom dijalektike (koja podrazumijeva točno određeni način razgovora u kojem se dijete, odnosno njegova duša, prisjeća onoga što je prethodno znala) usmjerenim pitanjima i navođenjem dođu do konačne istine. Znanje je prema toj koncepciji čovjeku urođeno, samo ga treba otkriti, prisjetiti ga se, a u tome djeci ponajviše pomažu učitelji, njihovi glavni poticatelji. Osim toga, Platon smatra da je znanje vrlina. Mogli bismo njegov stav izraziti i na sljedeći način – znanje čovjeka odgaja. To znači da kada nešto čovjek zna, onda on po tom znanju i postupa. U dijalogu *Protagora* Platon tvrdi da čovjek griješi samo iz neznanja jer kada zna, on postupa ispravno. Znanje je neodvojivo od djelovanja, a to dalje znači da je ono vrlina koja se poput bilo koje druge vrline može usvojiti i naučiti.¹⁰

No do znanja nije lako doći. Taj proces dolaska do spoznaje i znanja dug je i nerijetko prilično zahtjevan. Pokazao je to Platon u čuvenom mitu o spilji kojeg je izložio u svojoj *Državi* (Platon, 2001, 570 a – 511 d; Zovko, 2001; Cioffi i dr., 1992; Abbagnano, 1996). Spilja na neki način prikazuje zatvorenost čovjeka u svoj svijet iz kojeg ili ne želi ili se boji izaći, iako kada bi se usudio izaći, čekao bi ga potpuno nov i neotkriven svijet novih i autentičnih spoznaja i znanja. Napredak u znanju ostvaruje se kroz četiri faze

¹⁰ Platon nije čitavo vrijeme imao isto mišljenje o odnosu znanja i vrlina, no nećemo u to ovdje ulaziti. Važno je imati na umu činjenicu da njegovi stavovi proizlaze iz triju faza njegova stvaralaštva – rane, zrele i kasne.

ili četiri stupnja spoznaje, a manjkavost je čovjeka u tome što često nije svjestan kako ignorira znanje, ne zna, ne želi prijeći na višu razinu spoznaje i znanja ili sl. Platon u mitu o spilji govori o četirima razinama spoznaje i dvjema vrstama znanja povezanih s postojanjem dvaju svjetova (osjetilnim svijetom i svijetom ideja; u svakom je od navedenih svjetova moguće postići po dvije razine spoznaje). Uz osjetilni je svijet vezano mnijenje (grč. *doxa*) ili preciznije – nagađanje i vjerovanje, a uz svijet ideja istinsko znanje (grč. *episteme* – što najčešće prevodimo kao znanost). Riječ je o dvjema najvišim razinama spoznaje: racionalnom ili matematičkom uvidu i uvidu u svijet ideja. Priča o spilji odvija se na sljedeći način (više u Golubović, Angelovski, 2017). Čovjek otprilike tridesetak godina živi prikovan u špilji u kojoj je na jednoj strani upaljena vatra i jedini doticaj koji ima sa stvarnošću je onaj putem sjena. Sjene su za njega, u tim okolnostima, jedina stvarnost. Skriven iza visokog zida, netko mu pokazuje različite predmete koje on ne vidi izravno, nego vidi samo sjene predmeta (na zidu ispred sebe). Kada bi se oslobodio okova, vidio bi pojave (odnosno imao bi izravno viđenje fizičkog predmeta), nakon čega bi mogao zamisliti taj predmet i kada predmet nije pred njim (imao bi mogućnost stvaranja predodžbe, što spada u višu razinu spoznaje – tzv. racionalnu ili matematičku spoznaju). Najviša razina spoznaje ili znanja je spoznaja ideja. Spoznaja ideja je vrhunac spoznaje – predstavlja znanje koje čovjek može zadobiti tek po završetku svog ovozemaljskoga života (dakle, kada njegova duša ponovno prijede, odnosno vrati se u savršeni svijet ideja). Mit o spilji jedan je od najpoznatijih primjera iz Platonove *Države* za koji postoji više interpretacija, između ostalog i ona koja kaže da je Platon ovim primjerom želio ukazati na iznimnu važnost napredovanja osobe u intelektualnom i moralnom (odgojnom) smislu (Platon, 2001). Čovjek kroz život napreduje na obrazovnoj razini, ali i na odgojnoj. Usavršava se njegovo znanje, ali i njegove karakterne osobine. A sve u cilju da postane što bolji čovjek. Na kraju možemo zaključiti da znanje za Platona ima jasnu i nedvosmisleni namjenu – uvijek služi za izgradnju čovjeka, izgradnju građanina koji će svojim kvalitetama i dobrotom biti na raspolaganju svojoj zajednici, ali tako da ostvari sve svoje potencijale među kojima se posebno ističe dobrota. Upravo je zato, čini se, Platon uvijek stavljao ideju Dobra ispred svih ostalih.

Platon nas je upoznao s mogućnostima i preprekama u dolasku do znanja, upozoravao da ne uzimamo znanje olako, u smislu da dolazak do znanja pretpostavlja stupnjeve pomoću kojih se čovjek uspinje u spoznaji sve dok ne dođe do konačne istine. Pri tome ne smijemo zamijeniti znanje onim što znanje nije. Mnijenje, dakle kada kažemo 'nešto mi izgleda kao', i posjedovanje činjeničnog znanja označavaju dvije različite stvari. Isto vrijedi i kada tvrdimo da imamo vjerovanje o čemu ili kada točno znamo što. Drugim riječima, znanje se ostvaruje tek kada se ispune uvjeti za postizanje znanja, a ne kada smo na prvoj ili drugoj razini spoznaje, odnosno mnijenja. U životu međutim često zamjenjujemo znanje za ono što znanje nije. Znanje nas ujedno i odgaja jer ga pretvaramo u djelovanje, a Platon nam poručuje da imamo strpljenja i ustrajnosti kod izgradnje osobnosti te da budemo sistematični, analitični i kritični jer znanje i crte osobnosti su ono najviše ljudsko do čega nam treba biti najviše stalo i što će nam omogućiti dobar i kvalitetan život. Znanje koje odgaja je svakako izazov s kojim se učitelji i danas suočavaju te moraju razmišljati što i kako poučavati, dakle o sadržaju i metodama koje će u najvećoj mjeri doprinijeti odgoju djece i mladih.

3. J. J. Rousseau

J. J. Rousseau je u razdoblju prosvjetiteljstva razvio osebujnu i dalekosežno utjecajnu filozofsko-odgojnu koncepciju.¹¹ On se temeljito bavio, slično kao i Platon, filozofijom politike i filozofijom odgoja. Čak se može reći kako su upravo te dvije discipline ključne za njegovo cjelokupno stvaralaštvo. Ipak, treba istaknuti i da je Rousseau vidio odgoj po mnogočemu drugačije od Platona. O odgoju Rousseau progovara u svom čuvenom djelu *Emil ili o odgoju* (više u Rousseau, 2003; Cahn, 1997, 163–197). U vrijeme nastanka toga djela bilo je mnogo zapreka za implementiranje inovativnih ideja koje su u njemu izložene. Rousseau je bio proganjan i njegovo je djelo javno spaljeno samo pedeset dana po objavljivanju (više u

¹¹ U radu se oslanjamo na izbor iz djela koji je pripremio Cahn. Riječ je o izboru ključnih tekstova iz svih pet knjiga Rousseauova *Emila*. Koristimo i talijansku verziju *Emila* (usp. Rousseau, J. J., 2003).

Pejović, 1982; Abbagnano, 1996). Rousseau je izazvao sablazan time što je s tezom o prirodnoj dobrohotnosti čovjeka porekao kršćansku dogmu o istočnome grijehu, odnosno izvornoj posrnutosti čovjeka. Djelo i autor zaista su bili izloženi mnogim i oštrim kritikama te progonima suvremenika, između ostaloga i zato što spomenuto djelo predstavlja doista veliki iskorak u promišljanju tematike odgoja (više u Cioffi i dr., 1992). Po svemu sudeći, glavne ideje i stavovi o odgoju predstavljeni u *Emilu* bili su prilično ispred Rousseauova vremena i očito u to doba još uvijek nespremni za primjenu. Činilo se da svojim odgojnim nastojanjima potiče na nazadovanje umjesto na napredak, osobito kada je pozivao na posebnu brigu oko očuvanja iskonske dobrohotnosti ljudske prirode za koju njegovi suvremenici nisu vidjeli nikakve ugroze. Stalo mu je do zaštite izvorne i neiskvarene djetetove prirode te je nastojao upozoriti na opasnosti koje joj prijete, ali i spriječiti štetne utjecaje društva na nju. Napredak znanosti i umjetnosti prema Rousseauu također nije djelovao pozitivno na razvoj ljudske dobrote i moralnosti. Umjesto da postanu bolji i da im znanost i umjetnost pomognu u usavršavanju čovječstva, one su na njih djelovale najčešće tako da su u velikoj mjeri postali zli, manipulativni, podložni lošim utjecajima, moralno korumpirani i sl.

Upravo zato on polazi od ljudske prirodne dobrohotnosti i postavlja dijete u središte. Dijete treba ponajprije učiti iz iskustva, a ne skupljati knjiško znanje. Ono uči u prvom redu od prirode, stvari i ljudi koji ga okružuju (Rousseau, 2003, 105). Rousseau je u središte svojih odgojnih nastojanja postavio moral, odnosno moralni aspekt osobe čiju je izgradnju i održavanje smatrao ključnim aspektom cjelokupnog procesa odgajanja. U doba prosvjetiteljstva, međutim, naglasak je, govoreći općenito, stavljen na razvoj i usavršavanje racionalnosti i inteligencije, dakle poticanje razumskih sposobnosti (ili obrazovne komponente). Rousseau je, usprkos tim prevladavajućim tendencijama, pokušao skrenuti pažnju na ostale, također značajne aspekte djetetove ličnosti, poput brige za njihove osjećaje, potrebe, spontanosti, interesa, motivacije, osobito u najranijoj dobi. Sve je navedeno u toj najranijoj fazi izuzetno važno dobro kanalizirati i paziti da se ne ugrozi lošim izvanjskim utjecajima. Pored toga, smatrao je da su iznimno važne želje i nastojanja koja dijete prirodno ima i želi zadovoljiti.

Zašto i u kojem smislu Rousseau inzistira na moralnoj komponenti odgoja? Vjerojatno se začetak njegovog interesa za tematiku moralnosti i značenja moralne komponente za egzistenciju čovjeka može pronaći u prijavi na natječaj koji je objavila Akademija znanosti u Dijonu (Pejović, 1982, 53–54). Rousseau se, naime, javio na spomenuti natječaj u kojem je trebalo obrazložiti stavove o tome kako znanost i umjetnost utječu na čovjekov moral (usavršavaju li ga, popravljaju, kvare sl.). Rousseauovo je mišljenje da znanost i umjetnost zapravo loše i negativno utječu na čovjekovu moralnost. Rousseau je isticao da čovjek često dostignuća znanosti i umjetnosti koristi u loše svrhe, što ima za posljedicu njegov osobni moralni pad. Zato treba osobitu pažnju posvetiti očuvanju izvorne dobrohotnosti ljudske prirode (više u Golubović, 2013) jer je ljudska dobrota, koja proizlazi iz njegove prirode i spontanosti, prema Rousseau, ono najbolje u čovjeku i sustav odgoja i obrazovanja svakako bi trebao poraditi na tome da se ta dobrota što bolje i duže održi, odnosno razvije i usavrši. Mala djeca su neiskvarena i upravo tu iskonsku dobrotu i neiskvarenost treba nastojati sačuvati sve do odrasle dobi. Rousseauov emancipacijski projekt ide k tome da na mjesto prirodne dobrohotnosti čovjeka, koju valja sačuvati sve do odrasle dobi i samostalnosti individualne volje, nastupa moralna dobrota čovjeka. No kako sačuvati tu iskonsku dobrotu? Rousseau je uvidio da ju je teško zaštititi s obzirom na promjene koje se u društvu događaju na kulturnoj i civilizacijskoj razini. Kultura i napredak na planu tehnike utječu na promjene čovjekova načina ostvarenja. Ali čovjek je po prirodi sklon stjecanju znanja i održavanju dobrote. Drugim riječima, on spontano teži napretku. Teško je, međutim, održavati dobrotu u velikim grupama jer su djeca uvelike podložna imitaciji i štetnim utjecajima koji dolaze iz njihove okoline i stoga ih treba odgajati pojedinačno, odnosno u izolaciji. Moralno ispravan i neizravan utjecaj puno je lakše ostvariti s djecom i mladima s kojima se provodi više vremena, a to je svakako lakše kada je grupa manja (i time utjecaj na pojedince potencijalno veći). Zato Rousseau zastupa tzv. negativnu edukaciju koja predviđa izolaciju djeteta od štetnih utjecaja društva, kulture, tehnike i dometa civilizacije, koji ga odmalena kvare. Njegovo nastojanje ide gotovo više za time da se spriječe štetni utjecaji nego da se raspravlja o ostvarenju pozitivnih odgojnih ciljeva (Rousseau, 2003, 29–31).

Opasnosti i rizici koji prijete maloj djeci s obzirom na njihovu još uvijek nedovoljno razvijenu osobnost (u svim segmentima i aspektima) mogu se poništiti ili barem uvelike smanjiti ako se dijete odgaja kroz osobni odnos učenika i učitelja.

Zato Rousseau Emila, svog zamišljenog učenika, odgaja na selu, u relativnoj izolaciji od štetnih društvenih utjecaja. Edukacija koju mu pruža oslanja se u prvom redu na njegove prirodne potrebe i sklonosti koje se nastoji podržati, ali i dodatno razviti i usavršiti. Drugim riječima, dijete treba neprestano biti aktivno (Golubović, 2013). To je moguće činiti na način da učitelj, odnosno tutor (koji s djetetom provodi dvadeset i četiri sata dnevno) neprestano priprema situacije i okolnosti u kojima će učenik korak po korak sam dolaziti do zaključaka i rješenja određenih problema, odnosno novih spoznaja i znanja, i to uglavnom putem otkrivanja (Rousseau, 2003, 94).¹² Učitelj na ovaj način pokazuje svoju pripremljenost i sistematičnost u pripremi sadržaja koje učenik treba savladati, a u učenika se potiče istraživanje, sloboda i samostalnost (Rousseau, 2003, 146–149).¹³ Učenik uči od prirode, okruženja, od stvari i ljudi (Rousseau, 2003, 29–34). Učenje primjerom jedan je od poželjnih oblika učenja koji su učiteljima neprestano na raspolaganju (Rousseau, 2003, 109–111).¹⁴ Važno je da se učeniku ne nameće što će misliti ili raditi (ili na koji će način djelovati), već da se nastoji neprestano poticati njegovu aktivnost i samostalnost. Rousseau je bio protiv formalnih predavanja i izlaganja teorija te je smatrao da učenik najbolje uči kada se učenje temelji na primjerima, iskustvu i praksi (Rousseau, 2003, 74).¹⁵ U mlađoj dobi izuzetno je važno suosjećanje jer ono potiče učenika s jedne strane da brine za druge, a s druge da osvijesti vlastitu moralnu vrijednost. Kad odraste, odnosno postigne zadovoljavajuću razinu samostalnosti, učenik se za pomoć obraća savjetniku, a ne više tutoru

¹² Odgoj za Rousseaua predstavlja u prvom redu slobodu (i odsutnost autoriteta) i njegova temeljna maksima glasi da dijete, učenik koji je slobodan, ne čini sve ono što može i što mu se sviđa, nego uvijek dobro promišlja što i kako će činiti. A društvo ga u tom kontekstu češće čini slabim nego što ga jača.

¹³ Učitelj treba poticati interes, motivirati učenike i dati im metode kojima će istraživati ne samo u školi nego i život oko sebe.

¹⁴ A da bi to mogao činiti, učitelj je taj koji mora biti uzor svom učeniku.

¹⁵ Iskustvo kojim je svatko okružen dolazi prije bilo kojih lekcija.

(jer savjetnik ima ulogu da samo povremeno savjetuje). Ulazak u društvo odraslih odgađa se do kasne adolescencije, kada se Emila upoznaje najprije sa suprotnim spolom jer djevojka (za razliku od dečka) izaziva znatiželju i nekompetitivnost. Kako izgleda odgoj u odrasloj dobi, Rousseau opisuje u posljednjim dvjema knjigama *Emila*.

4. J. Dewey

Jedan od najpoznatijih i najutjecajnijih filozofa odgoja suvremenog doba je John Dewey, čije je odgojne, obrazovne i pedagoške utjecaje nemoguće na ovom mjestu u potpunosti prikazati. Zato ćemo nastojati istaknuti ključne teze iz njegove knjige *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education* – djela koje se smatra njegovim glavnim djelom iz ovog područja i čije ideje u dobroj mjeri i danas možemo primjenjivati u nastavi (Djui, 1970).¹⁶ John Dewey rođen je 1859. godine, a umro 1952. te je imao veoma zavidnu i dugotrajnu filozofsku karijeru, osobito kada je riječ o njegovim utjecajima na području pedagogije i filozofije odgoja. On je u prvom redu bio praktičar koji je znao čitati znakove vremena u kojem je živio. Kao što mi danas uočavamo određene nedostatke odgojno-obrazovnog sustava na svim razinama, tako je i on dobro detektirao temeljne probleme školstva njegovog doba i ponudio načine na koje bi se oni mogli rješavati (više u Cahn, 1997; Cioffi i dr., 1992, 413–443). Njegova odgojna teorija nastala je na zasadama njegovih prethodnika: Platona i Rousseaua, čije je zamisli i postavke Dewey izuzetno cijenio, ali i uspješno dalje nadograđivao (prilagodio suvremenom trenutku). Platona i Rousseaua spominje u svom djelu *Demokracija i odgoj: Uvod u filozofiju odgoja*, pokušavajući podcrtati i vrednovati njihov ključni doprinos razvoju odgojno-obrazovnog sustava (Djui, 1970, 64–68). Cilj mu je proučiti u kojoj mjeri su oni pomogli pojedincu, čovjeku kao individui, ali i čovjeku kao članu društva da se ostvari u odgojnom smislu i, u konačnici, jesu li doprinijeli promociji demokracije kao sastavnog dijela, prema njegovu mišljenju, svakog

¹⁶ Dewey se u svojim promišljanjima o odgoju oslanja na svoje prethodnike, Platona i Rousseaua.

dobro postavljenog sustava školovanja (naime, sloboda je ključni element demokracije, ali i odgoja). Dewey je obojici svojih slavni prethodnika pripisivao mnoge zasluge, ali je ujedno ukazivao i na ograničenja prisutna u njihovim odgojnim zamislima. Primjećuje kako je Platon odgoj promatrao u kontekstu dobrobiti koja će se odgojem ostvariti na razini države, a čija je temeljna zadaća osigurati sreću i dobar život za sve građane. U tom smislu cilj je odgoja da najprije otkrije sklonosti i sposobnosti koje pojedinac posjeduje i zatim mu pomogne da ih razvije i usavrši, kako bi mogao biti na korist sebi, a još više zajednici u kojoj živi. Rousseau je otišao korak dalje i inzistirao na tome da se u središte stavi pojedinac, što znači nastojanje oko očuvanja njegove izvorne prirode (Djui, 1970, 64–68; Golubović, 2013, 25–36). Želeći istaknuti ono najvažnije, možemo kazati kako je Platon očito previše naglašavao čovjekovu društvenu, a Rousseau individualnu dimenziju (koja je prešla u drugu krajnost, odnosno u pretjeranu brigu da se ostvare potencijali djeteta kao pojedinca). Platon je na taj način ukalupio čovjeka u određenu unaprijed zadanu ulogu (pri tom ne ostavljajući prostora za njegove osobne želje i prohtjeve), a Rousseau je, s jedne strane možda dopustio pojedincu previše slobode, a s druge ga je, na njegovu štetu, u ranoj dobi i na dulje razdoblje udaljio od društva (Djui, 1970, 64–68).¹⁷ Dewey je nastojao pomiriti pristupe svojih prethodnika nalazeći neki treći put, usklađen s potrebama vremena u kojem se nalazi.

Odgoj i obrazovanje su prema Deweyju čovjekova temeljna životna potreba. Život bi ljudi bio u potpunosti nezamisliv bez njih, a škola je beskorisna bez uske povezanosti sa životom. Odgoj i obrazovanje se ostvaruju velikim dijelom kroz školski sustav. Školstvo prema Deweyjevom mišljenju treba biti pragmatično, a to znači da učenici trebaju učiti ono što je korisno za rješavanje njihovih, u prvom redu, neposrednih životnih poteškoća i problema. U tom kontekstu, Dewey zastupa epistemološki instrumentalizam prema kojem spoznaja treba služiti kao instrument koji će učenike dovesti do uspješnoga i učinkovitoga djelovanja. Oni trebaju vidjeti da ono

¹⁷ Pitanje je nadalje je li društvo doista toliko štetno za pojedinca, u smislu da će on u najranijoj dobi preuzeti baš sve ili većinu loših obrazaca ponašanja i mišljenja, odnosno isključivo ono negativno kao što je to tvrdio Rousseau.

što uče ima veze s njihovim iskustvom i životom, unutar i izvan škole. To se može postići kada se učenike suočava s konkretnim, životnim i njima bliskim problemima koji se detaljno analiziraju i pokušavaju sagledati iz svih mogućih kutova (Golubović i Angelovski, 2017). Deweyjeva je preporuka učiteljima da gradivo ponajviše obrađuju kroz problemske situacije i analize slučajeva, i to u svakom predmetu, gdje i kada je to moguće, a uz to da se učestalo pozivaju na iskustvo (Džui, 1970, 100–109). Učenje na temelju iskustva je najkorisnije jer je iskustvo prema Deweyju sve ono što nas okružuje ne samo kao pojedince nego i kao društvo te ono na što se neprestano oslanjamo. Iskustvo nam omogućuje prilagodbu na nove životne situacije. U nastavi se, osim toga, treba što češće oslanjati na poučavanje putem primjera kao jednim od možda najstarijih i najučinkovitijih oblika poučavanja uopće. Zašto Dewey preferira upravo poučavanje problemskih situacija i analize slučajeva? Zato što su problemi, osobito oni povezani s iskustvom, svakodnevna pojava koja poziva – s jedne strane na razmišljanje, a s druge na rješavanje djelovanjem.

Tu se vidi da Dewey zastupa aktivizam prema kojemu su učenici aktivni sudionici u nastavi. Oni su ti koji analiziraju probleme i različite problemske situacije, predlažu mnoga rješenja, raspravljaju za i/ili protiv određenog rješenja, pokušavaju pronaći ono koje će na najbolji način odgovarati situaciji i okolnostima u kojima su se našli i koje mogu u stvarnosti isprobati i na kraju znati argumentirati ono najbolje. To mogu činiti u paru, grupi, timu, uz pomoć nastavnika ili bez nje, teme obrađivati po fazama ili dijelovima problema itd. Problemu ili problemskoj situaciji (više u Golubović i Angelovski, 2017) inače treba pristupiti tako da ih se najprije pravilno formulira, vidi u čemu se točno sastoje i povlače li sa sobom dodatne poteškoće i posljedice (pitamo se, naravno, koje i kakve), zatim treba potražiti rješenja koja će se jedno po jedno detaljno analizirati i proučiti iz svakog mogućeg aspekta te na koncu predložiti, uz dostatno obrazloženje, upravo ono najučinkovitije koje će se testirati i provjeriti funkcionira li u stvarnosti (Golubović i Angelovski, 2017; Peterson, 1986). Na ovaj način će učenici znati adekvatno odgovoriti na konkretne životne probleme, a ako to ne znaju, onda će se prilagoditi, tražeći novo rješenje, poboljšavajući postojeće i sl. Teorija, prema Deweyju, treba uvijek biti u službi prakse, odnosno života, jer spoznaja i znanje služe

za preuzimanje kontrole nad situacijom u kojoj se učenik/čovjek nađe i za pronalaženje praktičnih, sa životnim iskustvom povezanih rješenja. To u prvom redu znači prilagođavanje jer se čovjek stalno nečemu prilagođava. Učenje, zatim stjecanje novih spoznaja i znanja treba biti usko povezano sa svakodnevnim iskustvom i istraživanjem – postupnim otkrivanjem istine. Stoga Dewey zagovara tzv. škole laboratorije u kojima bi učenici bili pravi mali istraživači, mali znanstvenici koji su motivirani za bavljenje onime što je vezano uz njihov svakodnevni život i interese (Peterson, 1986). Dolazanje do istine je proces (s obzirom da nema gotovih istina) koji angažira čitavu osobnost, a vezan je uz vrednote kulture, tradicije i društva u kojem učenici žive. Istina nije jednom zauvijek dana, do nje se dolazi postupno, a čovjek sa svoje strane treba biti uvijek otvoren za istinu i prilagođavanje novonastalim situacijama. Istina je proces, a taj proces podrazumijeva ono što danas zovemo cjeloživotnim učenjem. Odgoj je, prema Deweyju, najviši čovjekov cilj, a označava proces stalnoga preuređivanja, obnavljanja, ispravljanja i mijenjanja vlastite osobnosti (ovdje mislimo na samoodgoj). No odgoj je i utjecaj i vođenje drugih do istog cilja (Djui, 1970, 39). Učiteljevo vođenje ili usmjeravanje učenika ključno je za ostvarenje njihove zrelosti i samostalnosti, odnosno za njihov odgoj.

Važan dio školskog sustava trebao bi biti posvećen radnom odgoju. Dewey smatra da u školama laboratorijama djeca trebaju raditi rukama, odnosno baviti se izradom raznih predmeta, vrtlarenjem, kuhanjem, dakle domaćinstvom i sl. Ukratko, odgoj je stalno učenje, prilagođavanje, mijenjanje i obnavljanje onoga što se zna i onoga što će se tek otkriti i provjeriti. Odgoj je cjeloživotno učenje i primjena naučenoga koja se odražava na učenikovu, odnosno ljudsku osobnost.

5. Umjesto zaključka

Biti odgojen znači biti ostvaren. Odgoj i obrazovanje u školi, osobito u prvim četirima razredima osnovne škole odvija se tako što dijete razvija i usavršava vlastite sposobnosti: uči materinski jezik, upoznaje se s likovnom, glazbenom te tjelesnom i zdravstvenom kulturom, zatim razvija i usavršava matematičku pismenost, uči prvi strani jezik (u četvrtom razredu često i drugi strani jezik) te se upoznaje s prirodom i društvom. Pored toga može pohađati i izborne predmete, kao i sudjelovati u različitim izvannastavnim aktivnostima. Kroz cijeli proces djecu vode i pomažu im njihovi učitelji. Oni brinu o tome što se i kako poučava, nastoje ukloniti štetne utjecaje iz njihove okoline i poučiti ih onome što će im koristiti u daljnjem životu. Obrađuju s njima mnoge korisne sadržaje, pripremaju ih za cjeloživotno učenje, uče ih kako učiti i snalaziti se u svakodnevnim situacijama, dakle kako se najbolje prilagoditi. Sve to mogu činiti upravo oslanjajući se na odgojne prijedloge i ideje trojice velikana filozofije odgoja – Platona, Rousseaua i Deweyja.

Ono što smo naučili od trojice, povijesno gledajući, najznačajnijih filozofa kada je o odgoju riječ jest to da je odgoj na individualnom i zajedničkom planu najviši cilj koji netko može ostvariti. Vidjeli smo koje su mogućnosti, izazovi i poteškoće povezane s načinom izgradnje učenikove/čovjekove osobnosti. U najranijoj dobi djeca se odgajaju i njihov odgoj ovisi o odraslima, ponajviše učiteljima, koji bi trebali pomoći da se njihov istinski dječji interes i radost učenja ne ugase, da što je moguće bolje razviju sve svoje potencijale i da postanu odrasli, sposobni i sretni ljudi.

Literatura

- Anderson E. (17.07.2018). Dewey's Moral Philosophy. Preuzeto s <https://plato.stanford.edu/entries/dewey-moral/> (Pristupljeno 28. lipnja 2018.)
- Abbagnano, N. (1996). *Storia della Filosofia*. Torino: Utet
- Berčić, B. (2012). *Filozofija*. Zagreb: Ibis grafika
- Bertram C. (26.05.2017). Jean Jacques Rousseau. Preuzeto s <https://plato.stanford.edu/entries/rousseau/> (Pristupljeno 28. lipnja 2018.)
- Bošnjak, B. (1982). *Grčka filozofija*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
- Bošnjak, B. (1993). *Povijest filozofije*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
- Brambilla E. i dr. (2001). *Gli Spilli. Filosofia*. Milano: Alpha Test
- Cahn, S. M. (1997). *Classic and Contemporary Readings in the Philosophy of Education*. New York: Oxford University Press
- Camaschella V (ur.) (2007). *Psicologia e Pedagogia*. Milano: De Agostini
- Cioffi, F. i dr. (1992). *Il testo filosofico*. Milano: Bruno Mondadori
- Coumoundouros A. Plato: The Republic. Preuzeto s <https://www.iep.utm.edu/republic/> (Pristupljeno 28. lipnja 2018.)
- Delaney J. J. Jean-Jacques Rousseau. Preuzeto s <https://www.iep.utm.edu/rousseau/> (Pristupljeno 28. lipnja 2018.)
- Dewey, J. [Djui, Dž.] (1970). *Vaspitanje i demokratija. Uvod u filozofiju vaspitanja*. Cetinje: Obod
- Field R. John Dewey (1859. – 1952). Preuzeto s <https://www.iep.utm.edu/dewey/> (Pristupljeno 28. lipnja 2018.)
- Golubović, A. (2010.). Filozofija odgoja u: *Riječki teološki časopis*, 18 (2), 609–624.
- Golubović, A. (2013). Aktualnost Rousseauovih promišljanja filozofije odgoja s posebnim osvrtom na moralni odgoj u: *Acta Iadertina*, 10 (1), 25–36.
- Golubović, A. i Angelovski, L. (2017). *Metodika nastave filozofije*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci
- Marinković, J. (2008). *Učiteljstvo kao poziv*. Zagreb: KruZak
- Pejović, D. (1982). *Francuska prosvjetiteljska filozofija*. Zagreb:

Nakladni zavod Matice hrvatske

Pejović, D. (1982). *Suvremena filozofija zapada*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske

Peterson, M. L. (1986). *Philosophy of Education*. Leicester: Inter Varsity Press

Platon, (2001). *Država*. Zagreb: Naklada Jurčić

Platon, (1997). *Menon*. Zagreb: KruZak

Platon, (1975). *Protagora / Sofist*. Zagreb: Naprijed

Polić, M. (1993). *K filozofiji odgoja*. Zagreb: Znamen

Polić, M. (2006). *Činjenice i vrijednosti*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo

Rousseau, J. J. (2003). *Emilio*. Bari: Laterza

Zagorac, I. (2010). Rehabilitacija senzibiliteta. Filozofijska konstrukcija senzibilnog čovjeka u: *Filozofska istraživanja*, 30 (1–2), 123–140.

Zagorac, I. (2013). Psihosomatika vrline u doba senzibiliteta u: *Acta Iadertina*, 10 (1), 61–68.

Zovko, J. (2001). U Platon, (2001). *Država* (str. 7–44). Zagreb: Naklada Jurčić

Woodruff P. (10.11.2014). Plato's Shorter Ethical Works. Preuzeto s <https://plato.stanford.edu./entries/plato-ethics-shorter/> (Pristupljeno 28. lipnja 2018.)

Teachers' calling and upbringing: analysis from the viewpoint of the philosophy of education

Aleksandra GOLUBOVIĆ

*University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences
agolub@ffri.hr*

In this paper we shall discuss the possibilities, challenges and hardships related to upbringing, from the viewpoint of the philosophy of education. Teachers face these challenges and hardships every day. The teacher's calling is of utmost importance for various reasons, among which their role in upbringing could be considered central, since it is through this role precisely that teachers can have a huge and direct influence in the formation of the children's personalities, and their transition to adulthood in general. This fact was recognized by many philosophers from the Antiquity to today, who are in the focus of this paper, and who've dealt with interpreting various influences and practices in upbringing and education. Therefore, in this paper we want to highlight and, at least succinctly, analyze some of the key philosophical positions important for the formation of the wholesome, independent and mature person, or, in other words, we want to point to the goals that teachers strive to fulfill every day, while attempting to help the children to become independent and mature adults. To this end, we will give an overview of the positions advocated by Plato, J. J. Rousseau and J. Dewey – the three pioneers of the philosophy of education.

Key words: *Teachers; upbringing; philosophers of education; Plato; J. J. Rousseau; J. Dewey*